

VARFÖR INTEGRERAR DOM SIG INTE? – OM SOCIAL ORO, RUMSLIGT STIGMA OCH AVANCERAD MARGINALITET

Anne Harju

I sitt sommarprat år 2022 berättar Diamant Salihu, journalist och författare till boken "Tills alla dör" (2021), om hur han under en reportageresa till Frankrike 2012 insåg hur illa det kan gå i Sverige om vi inte gör någonting åt det djupa misstroende för samhället som finns hos unga människor i förorten. Det han syftar på är de våldsamma upplopp som då uppstod i Paris förorter, till följd av hög arbetslöshet, fattigdom och trångboddhet, polisens hårda tag och lågt presterande skolor och en känsla av att samhället svikit de boende. Salihu beskriver hur han lämnade Paris lättad för att ha hamnat i Sverige, där han med fattiga föräldrar från Kosovo och avsaknad av kontakter, kunnat bli Europa korrespondent på en av landets största nyhetsredaktioner. Några år senare var det dock dags för Sverige, när han år 2013 som journalist åkte till Husby för att rapportera om upplopp. Där hörde han samma frustration som de unga i Frankrike hade beskrivit, en frustration kopplad till en upplevd nedmontering av samhällsfunktioner och av att vara satt på undantag.

När jag lyssnade på Diamant Salihus sommarprat och hans jämförelser mellan Frankrike och Sverige, kom jag att tänka på den franska sociologen Loic Waquant (1996, 2007, 2008, 2014) som under decennier intresserat sig för att undersöka hur statliga strukturer, offentlig politik och hegemoniska ideologier i negativ bemärkelse påverkar social, rumslig och symbolisk omvandling av bostadsområden. En fråga som han ställer är: vad är det som driver omvandlingen och hur påverkas de boende? Det är en fråga som är relevant att ställa i förhållande till den social oro som Sverige de senaste åren har erfarit i

form av upplopp, rekrytering in i kriminalitet och mord som begås mot och av unga människor. Många frågar sig, vad är det som händer? I politik, media och den offentliga debatten läggs svaren ofta på individ- och områdesnivå, dvs. på de så kallade utsatta bostadsområdena och dess boende. Waquant däremot vänder blicken mot majoritetssamhället för att se vad som händer ”här”, som påverka dem som definieras som ”där”? Syftet med detta kapitel är att göra detsamma genom att med hjälp av Waquants (1996, 2008) begrepp avancerad marginalitet titta närmre på hur samhälleliga strukturer driver marginaliseringsprocesser som i sin tur skapar social oro. Kapitlet har ett specifikt fokus på rumslig stigmatisering, vilket är ett av särdragen i den avancerade marginaliteten.

Rumslig stigmatisering i den avancerade marginalitetens tidevarv

Enligt Waquant (1996, 2008) måste den avancerade marginaliteten förstås i relation till den fordristiska industrialismens och den sociala statens tillbakagång, vilket skapat en marginalitet med distinkta särdrag. Särdragen innefattar en nedprioritering av välfärdstöd och en avreglerad arbetsmarknad med instabila och otrygga arbetsvillkor som fränkopplar vissa grupper från de makroekonomiska trender som skapar ekonomiskt utveckling och välstånd. Fränkopplingen leder i sin tur till försörjningsstrategier som småskaligt företagande, informellt arbete och kriminell verksamhet, vilket i sin tur ökar den osäkra tillvaron. Till detta tillkommer en territoriell fixering och stigmatisering som skapar alienation och social fragmentering för boende på de platser som berörs av den avancerade marginaliteten. Det är detta Waquant (2008, 2014) kallar rumslig stigmatisering, vars innebörd han tillsammans med Slater och Pereira (2014) sammanfattar som ökända bostadsområden som i media, politik och den offentliga debatten beskrivs som ”badlands” kopplat till fattigdom, kriminalitet och tillskriven omoral. Områdena tillskrivs också en befolkning som kulturellt skiljer sig från den dominerande nationella normen (majoritetssamhället), och som därmed också utgör en grund för social oro.

Under de år jag har ägnat åt att intervjua boenden om vardag och livsvillkor i det som utifrån Waquants definition kan definieras som rumsligt stigmatiserade områden, har det slagit mig hur medvetna de boende är om omvärldens blick på dem och hur orättvis de tycker att den är. Till exempel visar mina och andras studier från Malmö att boende upplever att det finns en problembaserad mediabild av området där de bor, att de negativa bilderna och händelserna dominerar mediabevakningen och att deras röster förblir osynliga (Hallin med flera 2010; Stigendal 2011, 2016; Egnell och Ivert 2016; Harju med flera 2019). Särskilt barn och unga är medvetna om bilden, men också känsliga för hur deras

bostadsområde skildras (Harju 2013, 2017, 2019). Ett exempel är en novellsamling som skrivits av elever på Apelgårdsskolan i Malmö. Deras berättelser kretsar kring området dåliga rykte och om hur det på nätet och i tidningar framställs som farligt, kriminellt och otryggt. Eleverna själva däremot beskriver sitt område mer nyanserat genom att, förutom problem, också lyfta fram skratt, glädje, positiva sociala relationer, grönområden och god sammanhållning (Apelgårdsskolan 2019).

Enligt Waquant (2008, 2014) framkallar den stigmatiserande retoriken riktat mot dessa områden och de boende rädslor hos övriga befolkningen. Rädslor som i sin tur driver på reaktioner om repressiva åtgärder. Han menar att detta är en slags misskrediterings logik som utgår från att när misskrediteringen väl har permanentats är det lätt för politiker och myndigheter att motivera särskilda åtgärder (Waquant 2008). Sådana misskrediteringar var tydliga under den svenska valkampanjen 2022. De politiska partierna tävlade då, utifrån löften om lag och ordning, om att sprida stigmatiserande diskurser om bostadsområden och dess boenden. Ett exempel är förslaget från Moderaterna i Region Stockholm om snabbtest av ADHD för barn i vad de kallar utsatta områden (<https://moderaterna.se/stockholm/nyhet/forslag-snabbtest-for-adhd-i-utsatta-omraden/>). Förslaget motiverades å ena sidan med att åtgärden erbjuder jämlik vård eftersom det finns betydande skillnad i diagnostisering och behandling. Svenskfödda har i högre utsträckning både fått diagnos och behandling. Å andra sidan, föreslogs den som en förebyggande åtgärd. Logiken var att om samhället tidigt fångar upp barn med ADHD i dessa områden och erbjuder rätt stöd i skolan så minskar risken för dem att hamna i utanförskap, och i förlängningen i gängkriminaliteten. Det sistnämnda eftersom personer med ADHD-diagnoser, enligt förslaget, är kraftigt överrepresenterade på landets anstalter.

Förslag om att ADHD testa barn, och andra liknande förslag, riktade mot barn och unga i vissa områden, har föranlett företrädare från barnrättsorganisationer att i media uttrycka oro över den politiska retoriken (<https://www.svd.se/a/8Jlqew/ovardig-syn-pa-barn-i-valrorelsen-skriver-flera-organisationer>). De menar att den rådande ”vi” och ”dom” retoriken som idag finns mot vuxna i dessa områden, nu också riktas mot barn och unga. Deras tolkning av förslagen är att insatser för att lösa problem såsom ojämlikhet, integration och kriminalitet går ut på att staten ska kontrollera, uppfostra och straffa barn och unga med förenklade insatser i områden där konsekvenserna av samhällets misslyckanden är som tydligast. Förslag som de hävdar är formulerade utan hänsyn till vad som är juridiskt möjligt, och ofta helt frikopplat från forskningsresultat och vad som faktiskt är möjligt att genomföra. Företrädarnas tolkningar av ADHD testning och liknande förslag, går helt i linje med misskrediterings logik, som lägger ansvar och skuld på individ- och områdesnivå för att sedan motivera särskilda åtgärder för att stävja den social

oro som anses ha sitt ursprung på den nivån. Logiken är utifrån Waquants resonemang om avancerade marginalitet, att när marginaliteten väl har fått ett fotfäste i samhället, läggs skulden på dem som befinner sig där, vilket i sin tur motiverar myndigheter att hantera dess effekter med repressiva åtgärder.

Rumslig stigmatisering och repressiva åtgärder

Enligt Waquant (2008) går rumslig stigmatisering hand i hand med en repressiv logik, dvs. att hantera uppkomsten av sociala oro sprungen ur avancerad marginalitet genom dels juridik och polis (till exempel riktade lagar, stärkande av polisens befogenheter), dels riktade politiska/myndighetsbeslut. Han tar som exempel massrivningar av allmännyttiga bostäder i amerikanska getton och i europeiska förstäder. I en nordisk kontext är det Danmark som har kommit längst i sådana planer med den så kallade Ghettolistan (numera kallad listan över parallella samhällen). Det är en lista över bostadsområden som anses särskilt utsatta utifrån kriterier som medelinkomst, andel icke-västerländska invandrare/ättlingar, andel som inte är i utbildning/sysselsättning, andel med endast grundläggande utbildning, och andel dömda för brott (Regeringen 2018). Ghettolistan för med sig ett antal åtgärder såsom rivning av fastigheter och geografiskt differentierad lagstiftning som innebär att straffnivån för vissa brott skiljer sig beroende på var man bor. Konsekvenser för boenden i områden som står på listan blir då att deras boende riskerar rivning, och att de riskerar att dömas för brott utifrån andra kriterier än boende i områden som inte finns med på listan.

Att utpekande genom ghettolistor, policydokument eller politiska beslut får konsekvenser för lokalsamhället och de boende är något som studier vittnar om (eg. Lindbäck m.fl. 2016). En konsekvens som ofta kommer upp är bemötande från polisen. Det gäller särskilt unga killar i förort. Till exempel är polisens bemötande ett centralt tema i ett projekt (LEMA⁸) som samlat unga från Sverige, Danmark och Spanien för gemensamt erfarenhetsutbyte. Det handlar då om att utseende och var man bor påverkar hur ofta man blir stoppad på gatan, visiterad och ibland också körd ut ur stan. En annan erfarenhet som de unga i projektet delar är diskriminerande attityder från arbetsgivare och från folk i allmänhet. Även unga killar från de franska banlieuesen i Waquants (2008) studie uttrycker att de inte gärna anger sin adress när de söker arbete, träffar tjejer eller går på universitetet. Detta för att undvika negativa reaktioner i form av diskriminering och fördomar.

---

⁸ Learning from the Margins (LEMA). Ett projekt där ungas från Sverige, Danmark och Spanien träffats för analyser av en vardag i marginaliserade positioner (<https://lema.nu/sv/>).

Det rumsliga stigmat får alltså konsekvenser för de boende eftersom, som Waquant (2008, 2014) påpekar, stigmat sprider sig över stadens sociala och rumsliga rum och påverkar hur invånarna känner, tänker och agerar i förhållande till de utpekade områdena och dess boende. Det i sig riskerar att skapa en inneslutning, dvs. att de utpekade boende håller sig till sig och sitt. Ett exempel finns i ovan nämnda projekt (LEMA), där deltagarna uttrycker att det egna området inger en känsla av trygghet, gemenskap och sammanhållning, medan att röra sig utanför sitt område ger en känsla av otrygghet i form av risk att bli utsatt för diskriminering, rasism, utpekande och sneda blickar. Inneslutningen, menar Waquant (2008) är egentligen en konsekvens av det rumsliga stigmat, som i sin tur riskerar att sätta i gång en självuppfyllande profetia. Det i sin tur ökar den avancerade marginaliteten, vilket blir ett hinder på vägen till socioekonomisk integration och medborgerligt deltagande (det som åtgärderna var tänkta att hantera och lösa). I stället för att ta de boendes sårbara och utsatta position på allvar genom att titta på vad som händer ”här”, dvs. i majoritetssamhället, som påverkar de som definieras som ”där”, hänvisas marginaliteten tillbaka till de boende och deras påstått inneboende sociokulturella drag (Waquant med flera 2014).

Diskussion – Varför skärper vi oss inte?

Rubriken för detta kapitel, ”Varför integrerar dom sig inte”, syftar på att skulden för samhällets misslyckande ofta läggs på de individer och grupper som samhället har misslyckats att hjälpa. Men enligt Waquant och många andra, till exempel Tapio Salonen som denna vänbok är tillägnad, är det inte där vi ska leta efter orsaken till marginaliseringsprocesser och social oro. Blicken bör i stället riktas mot majoritetssamhället för att se vad som händer ”här”, som påverkar dem som definieras som ”där”. I kapitlet har jag med hjälp av Waquants (1996, 2008) begrepp om avancerad marginaliteten försökt vända blicken från ”där” till ”här” genom att tittat på den logik som lägger ansvaret på samhällsproblem på individ- och områdesnivå i stället för strukturer. En logik som enligt Waquant (2008) tjänar till att dölja, och slippa ta ansvar för konsekvenserna av neoliberala processer som lett till omstruktureringar av ekonomin, instabilitet på arbetsmarknaden och den sociala statens tillbakagång. Det sistnämnda innefattar i Sverige en nedmontering av samhällsservice i form av ändrade villkor för inträde och utträde från arbetsmarknaden, möjligheten att få bostad via allmännyttan, samt tuffare krav på offentligt stöd liksom aktiveringspolitik. En förändring som gått från idéer om en skattefinansierad allmän välfärd för alla, till en alltmer partikularistisk linje i förhållande till vem som ska få ta del av systemet (Righard m.fl. 2015).

Som påpekas i denna boks inledning, har det inom det sociala arbetet alltid funnits spänningar mellan individ och struktur i förhållande hur orsaker till samhälleliga problem ska tolkas, och därmed vilka insatser som anses vara lösningen på problemen. Förskjutningen av ansvar från strukturell till individuell nivå ligger i linje med dessa spänningar, och frågan om varför VI (representanter för offentligheten såsom politiker, forskare, journalister, tjänstemän) inte skärper oss hamnar därmed också i detta spänningsfält. Hur VI formulerar frågor som rör samhälleliga problem säger något om var fokus och lösningar riktas. I detta kapitel är riktningen att lyfta bort ansvaret för marginalisering från individer, grupper och bostadsområden till övergripande strukturella processer.

Detta är särskilt viktigt i dag när ett nytt politiskt landskap som manar till idéer om nationell identitet och enhet växer fram, där vissa medborgare, utifrån etnicitet och religion, ingår medan andra exkluderas. Det utveckling påvisas bland annat av den tidvis hårdföra retoriken i 2022 års valdebatt (som många menar är en populistisk retorik i ett politiskt spel som tidigare var otänkbar), och dess efterföljder genom bland annat Tidöavtalet (<https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/tidoavtalet-overenskommelse-for-sverige-slutlig.pdf>). I detta politiska landskap är risken än större att frågor och svar vad gäller sociala oro, marginalisering och segregation läggs på individ- och grupp-nivå, vilket motiverar myndigheter att hantera problemen med repressiva åtgärder. Detta i sin tur riskerar att öka misskrediteringen av redan utsatta grupper och bostadsområden, vilket utifrån misskrediteringens logik (Waquant 2008, 2014) ökar den avancerade marginaliteten och utgör ett hinder för socioekonomisk integration och medborgerligt deltagande. I stället för att öka misskrediteringen, behöver VI som företrädare för offentligheten ta ansvar för att minska den. Att skärpa sig handlar således som att ställa frågor som bryter misskrediteringen för att förhindra en ond spiral som får negativa konsekvenser för hela samhället.

Källor

Apelgårdsskolan, (2019). *Det hände i Rosengård...Novellsamling från elever på Apelgårdsskolan*. Malmö stad.

Danmarks Almene Boliger, (2021) <https://fagbladetboligen.dk/alle-nyheder/2021/december/listerne-over-udsatte-boligomrader-har-nu-62-nye-forebyggelsesomrader/>

Egnell, Susanne & Ivert Anna-Karin (2016). *Flera nyanser av trygghet. En studie om oro och för brott i Herrgården*. Institutionen för kriminologi, Malmö högskola.

- Ericsson, Urban, Molina, Irene & Ristilampi Per-Markku (2002). *Miljonprogram och media. Föreställningar om människor och förorten*. Integrationsverket och Riksantikvariatämbetet: Norrköping respektive Stockholm.
- Hallin, Per-Olof, Jashari Alban, Listerborn Carina & Popoola Margareta (2010) *Det är inte stenarna som gör ont*. Röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande. Mapius: Malmö högskola.
- Harju, Anne, Ingemansson Erica & Tornberg Jakob (2019). ”Unga i Malmö om staden, bostadsområdet och talet om”, I Harju, Anne & Sjölander, Jonas (red.), *Drömmar och röster – en antologi om barns och ungas livsvillkor i Malmö*. Mapius: Malmö högskola.
- Harju, Anne (2017). *Children practicing politics through spatial narratives Children's Geographies*. Taylor & Francis.
- Harju, Anne (2013). “Children's Use of Knowledge of Place in Understanding Social Relations”, *Children & Society*, 03/2013, Volume 27, Issue 2 (pp: 150–160).
- LEMA (2019–2022). *Project: Social inclusion of highly marginalised young people in urban settings*, <https://lema.nu/en/> (ErasmusK2 2019-2022).
- Lindbäck, Jonas, Sernhede Ove & Lunneblad Johannes (2016). *Skolan och den territoriella stigmatiseringen – Om två skolor i den urbana periferin*.
- Regeringen (2018). *Ét Danmark uden parallelsamfund. Ingen ghettoer i 2030*.
- Righard, Erica, Johansson, Magnus & Salonen, Tapio (red.) (2015). *Social Transformation in Scandinavian Cities. Nordic Perspectives on Urban Marginalization and Social Sustainability*. Nordic Academic Press: Lund.
- Diamant, Salihu (2021). *Tills alla dör*. Mondial.
- Stigendal, Mikael (2016a). *Samhällsgränser: ojämlikhetens orsaker och framtidsmöjligheterna i en storstad som Malmö*. Liber
- Stigendal, Mikael (2016b). *Samverkan för att lösa problem med innanförskapet. Rapport från en förstudie*. Malmö högskola.
- Stigendal, Mikael red. (2011). *”Det handlar om något större”. Kunskaper om ungdomars möte med sin stad. Följeforskning om New City*. Mapius: Malmö högskola.
- Waquant, Loic, Slater Tom & Borges Pereira Virgillio (2014). ”Territorial stigmatization in action”. *Environment and Planning A*, vol 46, pp 1270–1280.
- Waquant, Loic (2008a). *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity press: Cambridge.
- Waquant, Loic (2008b). *Ghettos and Anti-Ghettos: an anatomy of the new urban poverty*.
- Waquant, Loic (2007). *French working-class banlieues and black American ghetto: from conflation to comparison*. Duke University Press, vol. 16, no 2, pp 5–38.
- Waquant, Loic (1996). “The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implication.” *Acta Sociologica*, vol. 39, pp. 121–139.

Webbplatser

- Moderaterna Stockholms regionen (2022). Förslag: Snabbtest för ADHD i utsatta områden, <https://moderaterna.se/stockholm/nyhet/forslag-snabbtest-for-adhd-i-utsatta-omraden/>
- Salihu, Diamant (2022). Sommarprat, <https://sverigesradio.se/avsnitt/diamant-salihu-sommarprat-2022>. 27 Juni 2022
- Svenska Dagbladet (2022). Ovärdig syn på barn i valrörelsen, <https://www.svd.se/a/8Jlqew/ovardig-syn-pa-barn-i-valrorelsen-skriver-flera-organisationer>
- Tidöavtalet (2022). <https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/tidoavtalet-overenskommelse-for-sverige-slutlig.pdf>